УДК 65.012.8:368

*Л. В. Омельчук,
аспірант кафедри соціальних дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів*

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ З ПОЗИЦІЇ ТЕОРІЇ БЕЗПЕКОЗНАВСТВА

*Lesya Omelchuk,
post-graduate student of the department of social disciplines,
Lviv State University of Internal Affairs, Lviv*

ESSENCE DESCRIPTIONS OF ECONOMIC SECURITY OF THE INSURANCE COMPANY FROM THE POSITION OF THE THEORY OF SECURITY SCIENCE

У статті обґрунтовано сутнісні характеристики таких ключових понять як «загроза», «небезпека», «невизначеність», «ризик», «безпека», «економічна безпека», «економічна безпека страхової компанії» з позиції теорії безпекознавства. Аналіз наукових підходів дозволив зробити висновок, що теорія безпекознавства – це наука, котра вивчає закономірності ефективного забезпечення безпеки у різних системах, що реалізуються за допомогою відповідних відносин у сфері безпеки. Проаналізовано відмінності між поняттями загроза, небезпека та ризик, наголошено на тому, що загроза – це найбільш непередбачувана форма небезпеки, а ризик – невід’ємна частина загрози. Класифіковано три ступеня виникнення загроз економічній безпеці залежно від рівня ризику – максимальний, допустимий, мінімальний. Розглянуто доцільність введення режиму допустимого, передкризового, кризового та оптимального функціонування економічної системи з огляду на визначення рівня негативних наслідків від реалізації загроз. Систематизовано наукові підходи до визначення поняття «економічна безпека» та запропоновано тлумачити економічну безпеку страхової компанії з чотирьох позицій: здатність страховика вчасно й у повному обсязі виконувати взяті на себе зобов’язання, зокрема фінансові, провадити адекватну тарифну політику; стан захищеності усіх видів діяльності від різного роду загроз та ризиків з метою недопущення (уникнення) їх реалізації, вміння професійно управляти страховими ризиками; досягнення оптимального співвідношення між видами страхування у збалансованому портфелі, тобто забезпечення ринкового рівня доходності за помірною ризику; процес забезпечення приросту інвестиційного капіталу.

The article substantiates the essential characteristics of such key concepts as "threat", "danger", "uncertainty", "risk", "security", "economic security", "economic safety of an insurance company" from the standpoint of the theory of security science. The analysis of scientific approaches made it possible to conclude that the theory of security science is a science that studies the laws of effective security in various systems, implemented through appropriate security relations. The differences between the notions of threat, danger and risk are analyzed, it is emphasized that the threat is the most unpredictable form of danger, and the risk is an integral

part of the threat. Three levels of threats to economic security have been classified according to the level of risk - the maximum, the permissible, the minimum. The expediency of introducing the regime of permissible, pre-crisis, crisis and optimal functioning of the economic system is considered considering the determination of the level of negative consequences from the realization of threats. The scientific approaches to the definition of "economic security" are systematized and it is proposed to interpret the insurance safety of the insurance company from four positions: the ability of the insurer to fulfill in full time and in full its obligations, in particular financial ones, to carry out an adequate tariff policy; the state of protection of all types of activities from all kinds of threats and risks in order to prevent (avoid) their implementation, the ability to professionally manage insurance risks; achievement of the optimal balance between types of insurance in a balanced portfolio, that is, providing a market level of return on moderate risk; the process of providing investment capital growth.

Ключові слова: загроза; небезпека; невизначеність; ризик; безпека; економічна безпека; теорія безпекознавства; економічна безпека страхової компанії.

Keywords: threat; danger; uncertainty; risk; security; economic security; theory of security science; economic security of an insurance company.

Постановка проблеми. Розвиток національних економік в умовах поглиблення процесів глобалізації, посилення тенденцій до дерегуляції економічних процесів, збільшення фінансових впливів в економіку з метою подолання глобальних дисбалансів все більше актуалізують проблему ефективного регулювання ринку фінансових послуг. Актуальними сьогодня постають питання безпеки функціонування усіх суб'єктів цього ринку і страхових компаній зокрема.

Економічна безпека страхової компанії віддзеркалює систему взаємовідносин і взаємозалежності суб'єкта господарювання у фінансовій сфері та полягає у захисті фінансово-економічних інтересів, цінностей, недопущенні втрати фінансової незалежності та ефективному функціонуванні страхової компанії в цілому. Актуалізується питання дослідження вихідних положень та сутнісних характеристик економічної безпеки страхової компанії з позиції теорії безпекознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи теорії безпекознавства представлені у роботах таких вітчизняних науковців, як В.А. Ліпкан, А.Б. Качинський, К.І. Беляков, О.М. Гонтаренко, В.П. Горбулін та ін. Водночас аналіз праць українських та іноземних дослідників крізь призму сучасних фінансово-економічних викликів дає право стверджувати про відсутність науково обґрунтованих засад, або вихідних положень теорії безпекознавства. Серед науковців досі не сформувалося єдиного підходу стосовно економічного пояснення основних положень цієї науки, потребують ґрунтовного дослідження сутнісні характеристики економічної безпеки страхової компанії.

Метою статті є обґрунтування сутнісних характеристик економічної безпеки страхової компанії та з'ясування відмінностей між спорідненими поняттями з позиції теорії безпекознавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під безпекознавством більшість дослідників вважають комплексний, міждисциплінарний напрям наукових знань та навчальну дисципліну, предметом якої є вивчення процесів забезпечення безпеки життєдіяльності людини, суспільства та держави.

Питання безпеки є актуальними з появою людини, а проблема забезпечення безпеки належить до однієї з найдавніших проблем людства. Більшість науковців схиляються до думки, що наука про безпеку, або безпекознавство виникла як реакція на захист особи, держави та суспільства від різного роду катаклізм, конфліктів, катастроф, війн тощо.

Узагальнення наукових підходів щодо розуміння терміну «безпекознавство» дало можливість тлумачити теорію безпекознавства як: науку, котра вивчає закономірності ефективного забезпечення безпеки у різних системах, що реалізуються за допомогою відповідних відносин у сфері безпеки; суспільну міждисциплінарну науку, яка досліджує загальні та специфічні об'єктивні закономірності організації та функціонування систем безпеки та виробляє загальні теоретичні положення, спрямовані на підвищення ефективності їх функціонування.

Системні дослідження вихідних положень теорії безпекознавства розкривають зміст основних понять даної науки, як-от – небезпека, невизначеність, ризик, загроза, безпека. Водночас складність і різноманітність функціональних сфер, в яких відбувається розвиток параметрів безпеки, а також наявність системи взаємозв'язків між ними зумовлює необхідність ґрунтовних наукових пошуків. Спробуємо проаналізувати та систематизувати досліджувані поняття з позиції аналізу стану економічної безпеки страхової компанії.

Варто зауважити, що в теорії безпекознавства немає єдиних усталених визначень даних понять, ґрунтовного їх роз'яснення та тлумачення. Визначення елементів системи економічної безпеки страхової компанії та механізму її функціонування, окреслення оптимальних методів оцінки економічної безпеки страхової компанії, обґрунтування напрямів і способів її інституціонального забезпечення в сучасних умовах потребують перегляду класифікації загроз економічній безпеці, які є безпосередніми основними причинами та джерелами небезпечного стану економічної системи страхової компанії.

Під небезпекою деякі науковці розуміють можливі чи реальні явища, події чи процеси, які здатні завдавати шкоди людині, підприємству, банку, державі, зруйнувати матеріальні, духовні або природні цінності, заблокувати шлях до розвитку; об'єктивно існуюча можливість негативного впливу на якесь явище, систему, механізм, соціальний організм, внаслідок чого йому може бути заподіяна шкода, що призведе до занепаду, кризового стану тощо.

Взаємопов'язаними з небезпекою поняттями є тріада: невизначеність – ризик – загроза, сутність і зв'язок між яким тлумачимо таким чином:

- невизначеність – це ситуація, за якої частково або повністю відсутня надійна інформація про умови економічної діяльності, можливий стан економічної системи та її зовнішнього середовища;

- ризик як поняття використовують для позначення «вимірюваної» невизначеності та визначають як подію, що може відбутися або не відбутися і в результаті появи якої можливі три економічні результати: негативний (збиток, втрати), нульовий (витрати загрози й вигоди однакові) та позитивний (отримання доходу, прибутку);

- загроза, на відміну від ризику, – найбільш конкретна та непередбачувана форма небезпеки, тобто актуалізована (вже наявна небезпека), що характеризується конкретною формою прояву і способом впливу. Іншими словами, загроза – сукупність дій (чи бездіяльності), умов та чинників, що породжують стан, небезпечний для економічної системи.

Не вдаючись до категоріальної визначеності понять ризику та загрози, підкреслимо, що ризик є невід'ємною частиною загрози. Під загрозою слід розуміти негативні явища та чинники, що деструктивно впливають на економічну систему будь-якого суб'єкта, зокрема і страхової компанії та створюють небезпеку для її розвитку.

Водночас під загрозою також можна розуміти:

- один із численних факторів безпеки, що має широкий діапазон негативних проявів, таких як небезпека, криза, деструкція, деформаційні процеси [9];

- найбільш конкретна та безпосередня форма небезпеки або сукупність умов та факторів, що створюють небезпеку громадянам, суспільству та державі, а також національним цінностям [4];

- явна чи неявна потенційна дія, що ускладнює реалізацію національних економічних інтересів, створюючи перешкоду на шляху нормального розвитку економіки і небезпеку незалежному державному існуванню та добробуту населення [1].

Зміст загрози економічній безпеці визначається багатьма ознаками та чинниками, тому нам потрібно розмежувати класифікаційні ознаки загроз економічній безпеці, що дасть змогу визначити вид цих загроз та чинники, які впливають на зміну граничного значення результативного показника.

Зв'язок загрози з ризиком потребує визначення не тільки виду загрози, а й ступеня ризику її виникнення. З урахуванням цього, залежно від ступеня впливу загрози та наслідків, що можуть настати для економічної системи, у сучасних умовах можна вирізнити три ступені ризику загроз економічній безпеці.

Ризик виникнення загрози економічній безпеці першого ступеня – це рівень, за якого ризик настання загрози економічній безпеці максимальний (загроза настала або вірогідність її виникнення становить 90 % і більше). Якщо загроза досягає цього рівня, починаються деструктивні зміни в економічній системі і, як наслідок, її руйнування. Економічна система суб'єкта господарювання переходить у режим кризового функціонування.

Ризик виникнення загрози економічній безпеці другого ступеня – це рівень, за якого ризик настання загрози економічній безпеці перебуває у відносно безпечних межах (загроза економічній безпеці потенційно можлива або ймовірність її виникнення балансує на межі 50 %). Якщо загроза досягає цього рівня виникає небезпека деструктивних змін в економічній системі. Економічна система переходить у режим передкризового функціонування.

Ризик виникнення загрози економічній безпеці третього ступеня – це рівень, за якого ризик настання загрози економічній безпеці є мінімальним (загрози економічній безпеці немає або ймовірність її настання дорівнює 0 %). Економічна система функціонує в режимі оптимального функціонування згідно з параметром заданого режиму.

З огляду на те, що загрози впливають на економічну безпеку будь-якого суб'єкта господарювання, перешкоджаючи нормальному розвитку економічної системи, детальна класифікація та систематизація загроз економічній безпеці дасть змогу знизити ризики їх появи, а у випадку навіть виникнення певної загрози реалізація заходів економічної політики їх нейтралізує та дасть можливість передбачити на майбутнє потенційні загрози. При цьому економічна система суб'єкта господарювання змінюватиме свої параметри, як у позитивний, так і в негативний бік.

З метою визначення рівня негативних наслідків від дії загроз економічній безпеці на економічну систему суб'єкта господарювання можна запропонувати поняття режиму функціонування економічної

системи як сукупності елементів та параметрів функціонування економічних систем в умовах змінного внутрішнього та зовнішнього середовища.

Режим допустимого функціонування економічної системи – це режим, за якого задаються основні параметри економічної системи та її показників, що визначаються різними стратегіями економічного розвитку суб'єкта господарювання.

Режим передкризового функціонування економічної системи – це режим, за якого економічна система країни та її показники перебувають у передкризовому стані. Економічна система потребує негайного втручання. Необхідний аналіз граничних значень показників економічної безпеки та елементів економічної системи, а за необхідності їх коригування.

Режим кризового функціонування економічної системи – це режим, за якого виникають критичні деструктивні зміни економічної системи, яка наближена до руйнування. Такий стан вимагає оперативного втручання й реалізації заходів, спрямованих на зниження негативних наслідків. У такому режимі складно аналізувати основні економічні показники економічної безпеки.

Режим оптимального функціонування економічної системи – це режим, за якого всі економічні показники мають оптимальне значення, а економічна система функціонує в заданому режимі, коригувати граничні значення показників економічної безпеки не потрібно.

Природною формою уникнення або зменшення загроз є протидія, що і складає сутність безпеки. Саме безпека є однією з базових умов розвитку особистості, груп людей та людства в цілому.

Поняття безпеки має для людини два виміри: по-перше, людина почувається безпечно, якщо вона відчуває захищеність у конкретний момент часу, по-друге, – якщо має впевненість у власному майбутньому.

Термін «безпека» вперше вживається в книзі пророка Єзекіїля Старого Завіту: «Я позбираю Ізраїлів дім із народів... і вони осядуть на землі своїй... безпечно, і будуватимуть доми ... Наприкінці XI ст. поняття «безпека» означало «спокійний стан духу людини, яка вважає себе захищеною від будь-якої небезпеки». Із середини XVI ст. безпека асоціювалась з діяльністю поліції, яка захищала індивіда від небажаних зовнішніх впливів. У XVII–XVIII ст. безпека почала набувати ширшого змісту і вже трактувалась як державне управління, метою якого є загальне благо.

За останні десятиріччя значення терміна «безпека» значно розширилось. Під «безпекою» розуміють: діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення, запобігання, послаблення, усунення і відвернення загрози, здатної загубити їх, позбавити матеріальних і духовних цінностей завдати збитків, заблокувати шляхи для прогресивного розвитку; конкретний стан і ступінь захищеності будь-якого суб'єкта та його спроможність протистояти змінам умов існування; стан складної системи, коли дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до погіршення системи чи до неможливості її функціонування і розвитку.

Сутність економічної безпеки пов'язана зі значенням (змістом) економічної системи та принципами функціонування ринкової економіки.

Напрямки тлумачення сутності поняття «економічна безпека»:

- стан забезпечення національних інтересів і здатності розвитку економіки:

Економічна безпека – це такий стан економіки та інститутів влади, при яких забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціально орієнтований розвиток країни в цілому, достатній оборонний потенціал навіть при найнесприятливіших умовах розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів [7];

Економічна безпека – це стан держави, за яким країна забезпечена можливістю створення і розвитку умов для плідного життя її населення та перспективного розвитку економіки в майбутньому [6].

- комплекс заходів:

Економічна безпека – це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам [5].

- здатність до розширеного відтворення:

Економічна безпека – здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [3].

- стійкість до загроз:

Економічна безпека – стан національної економіки, який дозволяє зберегти стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз та спроможний задовольняти потреби особистості, суспільства, держави [8].

Таким чином, економічну безпеку розглядаємо як: стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, людства в цілому від внутрішніх і зовнішніх загроз; конкретний стан і ступінь захищеності будь-якого суб'єкта та його спроможність протистояти змінам умов існування; стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнування її організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення цілей розвитку; здатність системи протистояти загрозі виникнення втрат.

Страхова компанія як відкрита динамічна економічна система, що функціонує в умовах невизначеності і ризику, значну увагу повинна приділяти проблемі забезпечення економічної безпеки. Це зумовлено протиріччями, що загострилися в різних сферах людської діяльності та появою специфічних джерел ризиків, дія яких спричиняє нестійкий характер процесу відтворення страхового капіталу в Україні.

Комплексний підхід до забезпечення економічної безпеки страхових компаній передбачає з'ясування сутності поняття економічна безпека страхової компанії.

Економічну безпеку страхової компанії тлумачимо як:

- по перше, здатність страховика вчасно й у повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, зокрема фінансові, провадити адекватну тарифну політику;
- по друге, стан захищеності усіх видів діяльності страховика від різного роду загроз та ризиків з метою недопущення (уникнення) їх реалізації, вміння професійно управляти страховими ризиками;
- по третє, досягнення оптимального співвідношення між видами страхування у збалансованому портфелі, тобто забезпечення ринкового рівня доходності за помірною ризику;
- по четверте, процес забезпечення приросту інвестиційного капіталу.

Таким чином, вихідні положення науки про безпекознавство виступають підґрунтям для широкого вивчення суміжних понять, при цьому економічна безпека належить до внутрішньо суперечливих понять, навколо яких і досі тривають гострі дискусії.

Висновки. Отже, економічна безпека як історичне та динамічне явище викликає гострі дискусії серед дослідників, адже окремі її аспекти супроводжують людину протягом усієї історії людства. Це підтверджується тим, що розвиток цього явища протягом тривалого періоду часу супроводжувався виокремленням загальних, інваріантних ознак, а саме поняття зазнавало змін і постійно еволюціонувало. Дослідивши семантику вихідних положень теорії безпекознавства та з'ясувавши сутнісні характеристики таких ключових понять як «загроза», «небезпека», «невизначеність», «ризик», «безпека», «економічна безпека» нам вдалося тлумачити сутність поняття «економічна безпека страхової компанії» крізь призму чотирьох позицій, а саме: здатності страховика вчасно й у повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, стану захищеності усіх видів діяльності від різного роду загроз та ризиків, досягнення оптимального співвідношення між видами страхування у збалансованому портфелі, процесу забезпечення приросту інвестиційного капіталу.

Список використаних джерел.

1. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан та стратегія забезпечення / Б.В. Губський. – К.: ДП «Укразхбудінформ», 2001. – 122 с.
2. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: 2001. – 309 с.
3. Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку / Я.А. Жаліло // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 12-16.
4. Кочергина Т.Е. Экономическая безопасность: Учебник – М.: Феникс, 2007. – 446 с.
5. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К: КВІЦ, 1999. – 462 с.
6. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статистика процесу забезпечення / Г. Пастернак-Таранушенко; за ред. Б. Кравченка. – К: Кондор, 2002. – 302 с.
7. Предборський В.А. Економічна безпека держави / В.А. Предборський. – К: Кондор, 2005. – 392 с.
8. Шлемко В.І. Економічна безпека України: сутність та напрямки забезпечення / В.І. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К: НІСД, 1997. – 120 с.
9. Экономическая безопасность: Производство – Финансы – Банки / Под ред. В.К. Сенчагова. – М.: ЗАО “Финстатинформ”, 1998. – 621 с.
10. Ярочкин В.И. Секьюритология – наука о безопасности жизнедеятельности. – М.: «Ось-89», 2000. – 400 с.

References.

1. Gubsky, B.V. (2001), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: metodolohiia vymiru, stan ta stratehiia zabezpechennia* [Economic security of Ukraine: measurement methodology, state and strategy of providing], Ukrahbudinform, Kyiv, Ukraine.
2. Yermoshenko, M.M. (2001), *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia* [Financial security of the state: national interests, real threats, strategy of providing], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
3. Zhalilo, Ya.A. (2004), “To the formation of categorical apparatus of the science of economic security”, *Stratehichna panorama*, vol. 3, pp. 12–16.
4. Kochergina, T.E. (2007), *Ekonomycheskaia bezopasnost* [Economic security], Feniks, Moskva, Russia.
5. Muntian, V.I. (1999), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic security of Ukraine], KVITS, Kyiv, Ukraine.
6. Pasternak-Taranushenko, G. (2002), *Ekonomichna bezpeka derzhavy. Statystyka protsesu zabezpechennia* [Economic security of the state. The statistics of the security process], Condor, Kyiv, Ukraine.
7. Predborskyi, V.A. (2005), *Ekonomichna bezpeka derzhavy* [Economic security of the state], Condor, Kyiv, Ukraine.
8. Shlemko, V.I. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist ta napriamky zabezpechennia* [Economic security of Ukraine: the essence and directions of providing], NISD, Kyiv, Ukraine.

9. Senchagov, V.C. (1998), *Ekonomycheskaia bezopasnost: Proyzvodstvo – Fynansi – Banky* [Economic security: Production – Finance – Banks], Finstatinform, Moskva, Russia.
10. Yarochkin, V.I. (2000), *Sekiurytolohyia – nauka o bezopasnosty zhyznedeiatelnosty* [Securitology – the science of life safety], “Os-89”, Moskva, Russia.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2018 р.